

## **СИТА В.**

студентка 5 курсу історичного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

### **ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю**

Найважливішою цінністю для кожної людини є родина. Людина в ній народжується, росте, мужніє і розвивається. Від батьківського порога стелиться стежка у широкий світ. Родина притягує людину до себе, незважаючи на вік та відстань. До неї сходяться всі життєві дороги. Сімейні стосунки завжди потребували правового регулювання: звичаї, традиції, писані закони стабілізували їх, спрямовуючи в русло, яке відповідало рівню суспільної потреби та національної свідомості. Демократичне суспільство зацікавлене в міцній, духовно і морально здоровій сім'ї. Міцна сім'я – міцне суспільство.

У статті аналізуються дослідження Озеля В., Бирлюка О., Бойка І., Цатурової М., Левківського Б., Пігача Я. які започаткували розв'язання проблем становлення та розвитку сімейного законодавства України.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Сімейного кодексу України (далі – СК) сім'я є первинним й основним осередком суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки [7]. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно (ч. 2 ст. 3 СК).

Згідно з ч. 1 ст. 21 СК шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органі державної реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для

виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 21 СК), крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану (ч. 3 ст. 21 СК) [7].

Історія розвитку українського сімейного права сягає давніх часів, ще до формування Київської Русі як держави, а тим більше до прийняття християнства. У найдавніші часи нашої історії на українських землях головним фактором регулювання суспільних відносин виступав звичай.

Розглядаючи питання дохристиянських шлюбних звичаїв необхідно звернутися до вивчення літописів. Це майже єдині документи, на основі яких можуть базуватися дослідження звичаєвого права східних слов'ян стосовно шлюбно-сімейних відносин, і вони вказують на те, що в ті часи шлюб уже виступав як об'єкт правового регулювання [5, с. 29].

Про особливості шлюбних традицій давніх слов'ян можна дізнатись із тексту «Повість минулих літ»: «...А древляни жили подібно до звірів, ...і весіль не було в них, а умикали вони дівчат коло води. А радимичі, і вятичі, і сіверяни один обичай мали: ...І весіль не було в них, а ігрища межі селами. І сходились вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут умикали жінок собі, – з якою ото хто умовився. Мали ж вони по дві і по три жони» [4, с. 30]. Вивчаючи

рядки літопису слід враховувати ту обставину, що літописець висловлює своє ставлення до язичницьких шлюбних звичаїв, спираючись на норми християнської моралі. Тому форми укладення шлюбу, які існували в язичницькі часи, жодним чином не могли бути сприйняті як законні в контексті вже християнського бачення [5, с. 29].

Особисті майнові й не майнові права та обов'язки подружжя залежали від форм і умов укладання шлюбу.

Отже, можна дійти висновку, що шлюб регулювався звичаєвим правом та язичницькими обрядами й розглядався як звичайна майнова угода, що вільно укладалася й розривалася. Відносини між чоловіком і дружиною будувалися на залежності жінки від чоловіка, як особистій, так і майновій. Навіть придане, яке давалося за нареченою її батьком, не могло змінити це залежне становище дружини від чоловіка і дати їй право на рівність з ним у сімейних справах.

Після прийняття християнства сімейне право розвивалося відповідно до візантійського канонічного права. Адже Хрещення Русі сприяло прийняттю нормативних актів, джерелами яких були візантійські церковні акти. Разом з новою вірою по-новому почали формуватися поняття про шлюб і сім'ю. Християнство надало святості шлюбу, визнало шлюб не лише природнім союзом чоловіка та жінки, в який вони добровільно вступають, обцяючи бути вірними один одному, але й Таїнством, духовним єднанням. Установлювалась одношлюбність (моногамія). Християнське право вступало в конфлікт із звичаями дохристиянської доби і визнавало шлюби освячені церквою, обрядом вінчання. Церква прагнула відмінити весільні обряди, що існували раніше, щоб люди брали шлюб лише за церковним обрядом і забули дохристиянські звичаї. Це було пов'язано з бажанням об'єднати населення на основі однієї віри під владою одного князя [1, с. 46].

Поширеним законодавчим документом у питаннях шлюбу були Кормчі книги, збірники, які містили греко-римські закони, постанови соборів, думки і погляди відомих діячів церкви. У Кормчих є два визначення шлюбу, які не суперечать одне одному: «Брак есть мужеви и жене сочетание и событие во всей жизни, божественная и человеческая правды общения» та «Супружество или законный брак тайна от Христа Бога уставлен есть, во умножении рода человеческого и в воспитании чад к славе Божей в неразрешимый союз любви и дружества и во взаимную помощь и в еже огребатися греха любодения» [8, с. 5-6].

Отже, шлюб являв собою союз двох осіб для народження дітей та уникнення гріховного життя, він укладався один раз і на все життя. Суть християнського шлюбу суперечила розумінню шлюбу в язичництві, який допускав свободу розлучень і незалежне існування подружжя. Крім того, складності виникали через те, що християнський шлюб повинен був укладатися з дотриманням багатьох вимог і формальностей, які були створені візантійським законодавством і використовувалися на Русі [8, с. 5-6].

У Київській Русі взаємини між чоловіком і дружиною здійснювалися на принципах рівноправності, духовності, гуманізму і справедливості. Правове становище жінки в сім'ї було, як для того часу, на високому рівні, її права охороняла держава. Матір за Руським правом мала набагато вищий правовий статус ніж за римським і старогрецьким правом, за яким дочка, дружина, матір

завжди потребували опікуна та визнавалися все життя не «правосильними». У Київській Русі жінка була наділена цивільною дієздатністю і за життя чоловіка зберігала своє окреме майно, яке й після його смерті не входило до спільної спадщини, а вона ставала повноправним головою сім'ї. Жінка самостійно вела господарство, розпоряджалася власністю і від неї залежало відділення синів для ведення власного господарства. Жінка могла укладати різноманітні договори купівлі-продажу, позики, застави, дарування, успадкування [2, с. 30].

Отже, формування норм шлюбно-сімейного права у Київській Русі відбувалося на основі взаємодії місцевих правових звичаїв і християнських, що були привнесені церквою з рецесією візантійського сімейного права.

У XVI ст. засновано Запорозьку Січ – українську козацьку державу. На цей час важливе значення на українських землях мало звичаєве козацьке право – сукупність правових звичаїв, що встановлювалися протягом XV –середини XVII ст. Наявність у козацтва свого особливого права визнавалася польським і російським урядами. Шлюбно-сімейні відносини регулювалися переважно нормами православного церковного та звичаєвого права.

Протягом 1648–1676 рр. відбулася українська національна революція, яка закінчилася падінням гетьманства та початком колоніальної політики Російської імперії. У роки перебування України під владою Російської імперії сімейні відносини регулювалися законодавством Росії. Так, відповідно до Уложення 1648 р. заборонялось узаконення позашлюбних дітей навіть у випадку наступного шлюбу їх батьків. Діти не перебували в правовому зв'язку з батьком і визнавалися лише родичами своєї матері.

З 1840–1842 рр. офіційно на території України вводиться в дію Звід законів Російської імперії. Найбільший інтерес становить той факт, що в Зводі законів прямо закріплюється принцип роздільності подружнього майна. Відмінною рисою цього нововведення було те, що заміжня жінка наділялася правомочностями власника в повному обсязі, тобто вона могла самостійно і управляти, і розпоряджатися приналежним їй майном. Разом з тим слід відзначити, що цими правами широко користувалися в основному жінки, що належали до заможних кіл населення. Що стосується інших шарів населення, то, зокрема, у селянському середовищі права подружжя по володінню, користуванню і розпорядженню майном продовжували визначатися переважно нормами звичаєвого права.

Отже, до Жовтневої революції шлюбно-сімейні правовідносини на території України регулювалися законодавством Російської імперії, а також Австро-Угорської монархії, до складу яких входили українські землі. Таким чином, період з XVI по XX ст. і характеризувався відсутністю власного сімейного законодавства.

Саме у XX ст. у нашій юридичній науці були розвинуті та закладені засадничі принципи побудови сімейних відносин, які згодом були запозичені всіма демократичними державами, світовим співтовариством.

Після революційних подій у Росії, які призвели до розпаду Російської імперії, і до моменту зміцнення радянського уряду (держави), на території України існували національні держави, до яких належали Українська Центральна Рада, Українська Держава (Гетьманська держава), Директорія УНР, Західноукраїнська Народна Республіка [6, с. 12]. Цілком зрозуміло, що кожна

нова держава намагалася створити своє законодавство, якісно відмінне від попереднього, що відповідало б її потребам. На жаль, як свідчать історичні документи та наукові розробки з історії розвитку сімейно-шлюбного законодавства України, жодна із національних держав не створила нового сімейно-шлюбного законодавства і користувалася законодавством, яке діяло на цій території до моменту здобуття незалежності [3, с. 18].

20 лютого 1919 р. Український Радянський Уряд прийняв декрети «Про громадянський шлюб», «Про розлучення» та «Про організацію відділів ЗАГСу», а в липні 1919 р. – перший Сімейний кодекс.

Ці декрети, як також впроваджений у 1926 новий «Кодекс законів про родину, опіку, шлюб і про акти громадянського стану УРСР», були гострою реакцією проти царського законодавства й означали повне зрівняння прав чоловіка й жінки, виключення впливу церкви на родину, відсутність різниці між шлюбністю й не шлюбністю дітей, дуже легку розривність подружжя. На відміну від російського кодексу, український прийняв лише реєстрацію подружжя в органах ЗАГС безспірним до спростування судом, доказом наявності одруження. Єдиною правовою формою стала згідна заява обох сторін і реєстрація цієї заяви в РАГС. Згідно з вимогами кодексу 1926, мінімальний шлюбний вік встановлено для чоловіка 18 р. і для жінки 16 р. Одружуватися не могли особи, вже в цей час одружені, визнані за слабоумних або душевнохворих, споріднені по прямій лінії, а також повнорідні й неповнорідні брати і сестри. У 1947–53 шлюби між громадянами ССРСР і чужинцями були заборонені.

Необмежена свобода шлюбних розлучень позасудовим порядком, навіть на бажання лише однієї сторони, тривала до 1936. Тоді введено виклик обох сторін до органів РАГС, прогресивну оплату від розлучень і відмітку в паспорті. Обов'язок аліментації непрацездатного, розлученого дружини (жінки або чоловіка) був тимчасово обмежений до одного року. Для зміцнення родин і збільшення приросту населення, знищеного другою світовою війною, декрет від 8 липня 1944 значно обмежив свободу розлучень. Були встановлені високі суд. оплати й оголошення в пресі про намір розлучитися. Суд нижчої ланки намагався примирити сторони, а вищий – розглядав наявність підстав та причин розлучення і приймав рішення. Союзний декрет 1965 послабив ці умови, скасувавши вимогу оголошення в пресі, як також обов'язковий перегляд справи розлучення вищим судом.

З 1 жовтня 1968 діють «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і родину», а з 1 січня 1970 увійшов у силу виданий на їх основі «Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР» від 20 червня 1969. Завданням кодексу є «дальше зміцнення радянської сім'ї, яка ґрунтується на принципах комуністичної моралі» (ст. 1). Права і обов'язки подружжя дає лише шлюб, укладений у державних органах ЗАГС. Для укладення шлюбу потрібна взаємна згода осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку: 18 р. для чоловіків і 17 для жінок. Кожний з подружжя користується в родині рівними правами і має рівні обов'язки. Майно, нажите подружжям за час шлюбу, є спільною власністю.

Однак у зв'язку з кардинальними змінами, що відбулися в економічному та соціальному житті країни після проголошення незалежності, виникла нагальна

потреба провести реформу сімейного законодавства, зокрема, прийняти новий кодифікований акт про шлюб та сім'ю. Сімейний кодекс України, прийнятий 10.01.2002 р. та, який набрав чинності 1 січня 2004 р. врегулював сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання, відносини між іншими членами сім'ї.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бирлюк О. М. Формування шлюбу в Київській Русі: норми звичаєвого та церковного права / О. М. Бирлюк // Часопис Київ. ун-ту права. – 2010. – № 4. – С. 44–48.
2. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX – XX) : навч. посіб. / І. Й. Бойко. Львів. нац. ун-т. ім. Франка. К.: Атіка, 2013. – 347 с.
3. Левківський Б. К. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї / Б. К. Левківський : автореф. дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03. К., 2003. 20 с.
4. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
5. Озель В. Форми укладання шлюбу в Україні у до християнські часи / В. Озель // Юрид. Україна. – 2010. – № 10. – С. 29–30.
6. Пігач Я. М. Становлення сімейного законодавства Української РСР (1917–1926) / Я. Пігач : дис. ... канд. юрид. наук. – Л., 1994. – 156 с.
7. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III / Оф. сайт ВРУ [Електронний ресурс]. Реж. доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947>
8. Цатурова М. К. Русское семейное право XVI-XVIII вв. / М. К. Цатурова. – М.: Юрид. лит., 1991. – 108 с.

#### **ШАБАДІНОВА С. Н.**

студентка 2 курсу спеціальності правознавство ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

### **КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ**

Стрімкий розвиток інформаційних технологій поступово трансформує світ. Слід зазначити, що в Україні вже давно назріла необхідність прийняття положень законодавства про кібербезпеку, оскільки кіберпростір стає окремою сферою поряд з традиційними. Крім того, зараз різні сфери дуже вразливі у віртуальному просторі, державні та приватні компанії страждають від кібератак, до яких вони зовсім не готові. На жаль, Україна не має будь-яких інструментів для запобігання та відбиття їх в інформаційній сфері, всі заходи кіберзахисту є безсистемними і неефективними. Поширюються випадки незаконного збирання, зберігання, використання, знищення, поширення, персональних даних, незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства у мережі Інтернет. Кіберзлочинність здатна завдати значної шкоди інтересам особи, суспільства і держави.